

АУТОКЕФАЛИЈА СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ И ПОСЛЕДИЦЕ ЖИЧКОГ САБОРА (1219-1220)

Радомир ПОПОВИЋ

Православни богословски факултет, Универзитет у Београду,
Београд, Република Србија

УВОД

После преломних тренутака за Источно Царство, почетком 13. века: четвртог крсташког похода и појаве Латинског царства са седиштем у Константинопољу, Српска Православна Црква добија самосталност. Стицање статуса аутокефалије Цркве у српским земљама плод је, између осталог, повољних црквеноисторијских околности које су се стекле у то доба. Оне су вишеструке и своде се на објективне прилике у којима се нашла српска држава, али исто тако и на повољне црквене услове који су овом чину дали канонско-правни легитимитет што ће бити потврђено у даљем животу нашег народа и његове Цркве све до данас. На основу историјских извора из прве руке могуће је макар у главним цртама реконструисати како је до аутокефалије Цркве у Србији дошло, како је она у пракси изведена и остварена, и који су главни носиоци овог веома великог и значајног догађаја на историјском путу наше Цркве и народа. Остала су сведочанства савременика или пак оних који су овом времену блиски, па није тешко реконструисати догађаје из 1219/1220. Овде се, пре свега мисли на Житије Светог Саве чији писци су јеромонах Доментијан и, такође монах Теодосије Хиландарац.

ДОБИЈАЊЕ САМОСТАЛНОСТИ 1219. ГОДИНЕ

Пишући житија Светог Саве, Доментијан и Теодосије указују на све околности у којима Српска Црква добија самосталност и како Свети Сава реагује када се враћа у Србију. Јеромонах Доментијан је непосредни сведок главних догађаја везаних за настанак саме аутокефалије. Он пише да је архимандрит Сава 1217. године напустио манастир Студеницу и отишао на Свету Гору. Шта је прави разлог напуштања Студенице и одлазак на Свету Гору он не наводи, само каже да је тог тренутка престало течење Светог мира из гроба Светог Симеона у манастиру Студеници. [4] Оба Савина животописца се слажу да се у том тренутку ради о важним и преломним

догађајима. Велики жупан Стефан се обраћа Светом Сави писмом и моли га да се врати у Србију. [30], [4] Савин одговор је било писмо брату Стефану и писмо Светом Симеону које шаље по „*попу Иларију*... Овај долази у манастир Студеницу и после молебна и служења Свете Литургије и читања писма над гробом Светог Симеона, Свето миро је поново потекло. [4], [30] Тек после ових догађаја уследили су даљи кораци архимандрита Саве који се тичу Цркве у Србији и њене духовне самосталности. По овом питању Свети Сава само прати и следује тренутно стање и прилике у којима је свет био у другој деценији XIII века. Био је упућен на праве и одговорне личности, и када је била у питању световна власт – држава, и духовна власт, Црква у, у том тренутку, подељеним остацима Источно-ромејског царства. Његово животописци тачно и прегледно прате ред Савиних поступака. Он се најпре обраћа ромејском цару Теодору 1 Ласкарису (1204-1222) као легитимној световној власти која може да утиче и одобровољи цариградског патријарха, у то време у Никеји, да један део његове патријаршије добије законити статус самосталне-аутокефалне Цркве, јер су се за то стекли сви канонско-правни услови. Сава каже цару да овај утиче на патријарха „*да ми освети као архиепископа једнога од ове браће моје која су са мношвом, да га земља отачаства ми има на освећење своје.*”⁸⁵ [4] Теодосије Хиландарац је још конкретнији кад наводи речи Светога Саве упућене цару „*да светоме оцу васељенском патријарху Царства ти нареди да једнога од моје братије освети за архиепископа земљи нашој...*” [30] И заиста, вероватно, на празник Велика Госпојина или Успење Пресвете Богородице, 15. (28) августа, у Никеји је архимандрит Сава рукоположен за архиепископа у Србији. „*... у нарочити дан ... руком свеосвећеног васељенског патријарха и заповешћу цариградског цара би постављен за архиепископа.*” [4], [11] После рукоположења уследила је даља канонско-правна процедура настанка Архиепископије у Србији. Биографи то доследно прате. Монах Теодосије каже да архиепископ Сава тражи од цара да му патријарх Манојло I Сарантин (1217-1222) да „*благослов и заповест устима и руком и писмено ... да се тамо од својих епископа посвећује.*” [30] Овде је, свакако, реч о издавању Томоса о аутокефалији Цркве у Србији, што упућује на међуцрквено признање у породици православних помесних Цркава у циљу духовног јединства, односно саборности Царкве. Јеромонах Доментијан то само укратко констатује када каже да је Цариградски патријарх дао архиепископу Сави „*написавши му овакву заповест све васељене Манојло: Саву као архиепископа свима српским и поморским земљама, и као*

⁸⁵ Теодосије је конкретнији кад говори о том тренутку, кад каже: „*...немамо архиепископа, да у нашој земљи освећује и учи у Господу.*” [30]

свога возљубљенога сина шаљем га у сву васељену што је у област мога светитељства правоверне хришћанске вере, да има област по моме начину над свима градовима и земљама, ... по божанственим правилима, свакога по достојању и све учити у име Оца и Сина и Светога Духа, и као и мене тога сви послушајте, који сте у Христу правоверни хришћани." [4] У црквено-историјској науци је давно констатовано да Томос Цариградске патријаршије о аутокефалности Цркве у Србији није сачуван. Наши сачувани извори само указују да је такав документ постојао. Теодосије је можда за нијансу изричитији од Доментијана када каже да патријарх предаде Сави жезло као символ духовне власти „и написа му другу заповест, која гласи: Герман,⁸⁶ васељенски патријарх и архиепископ Константинограда, Новог Рима, у име Господа нашег Исуса Христа, осветих Саву за архиепископа све Српске земље, и дадох му од Бога власт да у целој области црквеној посвећује епископе, попове и ђаконе." [30]

Дакле, Свети Сава је рукоположен за архиепископа, од стране Цариградског патријарха добио је жезал као символ духовне власти, а уз то је добио и Томос о духовној самосталности Цркве у Србији. Једном речју, у духу канонско-црквеног предања, поетчком 13. века, још једна аутокефална Црква је рођена у породици православних помесних Цркава. Остало је да се у пракси и конкретно на терену, у српским земљама, оствари добијена аутокефалија и, пред Светим Савом је било још много посла и рада на том плану. Све што је до сада Свети Сава урадио у Никеји било је у духу канонског предања о начину стицања црквене, духовне самосталности, односно аутокефалије. [32]

Важно је пратити шта се дешава после добијања самосталности Цркве и хиротоније Светог Саве. Из Никеје он се враћа на Свету Гору. Тамо, сада као архиепископ, рукополаже свештенике и ђаконе. Најдуже, свакако, борави у манастиру Хиландару. Управо из овог манастира, како нам саопштава јеромонах Теодосије његов животописац, „узевши са собом оне за које је знао да су подобни да их постави за епископе." [30] Дакле, прва Савина брига по повратку из Никеје била је да обезбеди најбоље кандидате које ће рукоположити за епископе у Србији. Природно је да их је у највећем броју нашао у Хиландару.

Напуштајући Свету Гору и даље је бринуо и старао се како ће сада организовати и уредити црквени живот у српским земљама. Теодосије јасно каже да је Сава, напуштајући Свету Гору иде у Солун, а затим у Србију - „помишљаше како неће ништа моћи успети у земљи свога народа, јер раније они

⁸⁶ Код Теодосија је овај навод погрешан, јер је реч о патријарху Манојлу. [30] Герман II. је био патријарх после патријарха Манојла, 1222-1240. [6]

нису имали архиепископа.” [30] Из Солуна, пре повратка у Србију, шаље писмо своме брату, великом жупану Стефану, „превеликом жупану свих српских и поморских земаља.” [4] У Србију стиже вероватно у рано пролеће 1220. године.

У новосаграђени манастир Жичу, Свети Сава долази из Студенице, долази у „дом Спасов, велику архиепископију,, која је одређена да буде седиште аутокефалне Цркве у Србији. Требало је освештати нови манастирски храм који још није био потпуно осликан. [30] Манастир Жича је од сада седиште Архиепископије, и као такав биће место одржавања црквених и црквено-државних сабора на којима су бирани и хиротонисани нови епископи и крунисани српски краљеви.

Свети Сава као црквени поглавар на црквено-државном сабору који је одржан у манастиру Жичи, 1220. године, врши избор нових епископа које сада и рукополаже и шаље их на новоосноване епископије широм српских земаља. У манастиру Жича Сава „од својих ученика за које је знао да су достојни и подобни за епископе освећиваше, а свакога постављаше на његово место, називајући их апостолски учитељи.” [12] Новоизабраним и хиротонисаним епископима Свети Сава даје по примерак „законске књиге,, - мисли се на Законоправило, „да по предању Светих Апостола и Светих Отаца уче народ како да се уздижу у вери у Господа нашег Исуса Христа.” [30]

ЖИЧКИ САБОР (1220)

Овај догађај је веома важна прекретница у стицању црквене аутокефалије и потврда самосталности Цркве у српским земљама. Манастирска црква у Жичи посвећена Вазнесењу Господњем је у време овог сабора освећена. У оснивачкој повељи за манастир Жичу краљ Стефан Првовенчани и син му Радослав, као ктитори или оснивачи манастира, јасно указују на велики значај своје задужбине: „У овом храму Спаса нашег овде да се постављају сви краљеви који ће бити у овој држави, и архиепископи и епископи и игумани овде да се постављају.” [36] У повељи се такође потврђује да је манастир Жича крунидбено место српских владара, место хиротоније епископа и црквених поглавара. Једном речју, Жича је духовна престонице Србије.⁸⁷ У Жичкој оснивачкој повељи су, између осталог, поменути и „краљевски манастири,,. Треба, само укратко, скренути пажњу да је реч о оним манастирима које су подигли српски владари, и они су имали такозвана ставропигијална права. Наиме, манастири као што су Студеница,

⁸⁷ На јужном зиду у манастиру Жича стоји натпис: „...овде да се постављају сви будући краљеви ове државе, и архиепископи и епископи и игумани да се постављају овде.” [26]

Хиландар, Свети Ђорђе у Расу и Богородица Градачка, као ктиторски манастири, потпадали су под директну духовну власт архиепископа у Жичи, а не под духовну власт својих подручних епархијских епископа. Сем, тога у постављању игумана у овим манастирима учествује и ктитор, односно краљ у својству ктитора, који након благослова архиепископа, новом игуману предаје жезал и целив.⁸⁸ Исто тако, када је реч о манастиру Жичи, треба скренути пажњу да је до тада улогу крунидбеног места српских владара – великих жупана имао храм Светих Апостола Петра и Павла у Расу, где је и било седиште српских владара.⁸⁹ Жичка оснивачка повеља се, с право и датира управо у 1220. годину када се и одржава црквено-државни сабор. Зато и њене црквено-канонске одредбе треба посматрати у духу свега онога чиме се све бавио Жички црквено-државни сабор. [24], [25], [16]

Јеромонах Теодосије је доста изричит када говори о Жичком сабору, јер ипак пише и сагледава догађаје са одређене временске дистанце. Сабор у Жичи су сазвали заједно велики жупан Стефан и архиепископ Сава, дакле, поглавари државе и Цркве. Жупан Стефан на сабор позива представнике државе: ипате, војводе, тисућнике и сатнике, мале заједно са великима. Свети Сава, пак, на сабор позива представнике свих црквених структура: епископе, игумане и све црквене служитеље. [36]

Како каже Никола Радојчић, Жички сабор је радио у две етапе: први део сабора је, уствари, био „сабрање“, на којем је велики жупан Стефан крунисан за краља, док други део сабора је прави црквени сабор и бавио се утврђивањем чистоте православне вере и другим чисто црквеним питањима. [22], [1]

Током првог дела рада Жичког сабора који је утврђивао и конкретно осмишљавао тек стечену аутокефалију, а учесницима се обратио Свети Сава. У својој пригодној речи он указује на велику потребу унапређења државних структура, јер је сада дошло до великих промена. Србија се нашла у сасвим новим, доста повољнијим околностима: *„Не приличи да онај који вама Богом влада буде истоименог достојанства власти са вама и да се исто зове.“* [22] Овде Свети Сава јасно алудира на чињеницу да велики жупан треба сада да понесе краљевску круну из његових руку и да Србија постане краљевина. Алудирајући на краљевску круну, Свети Сава, истовремено, указује и на кључне разлоге такве промене, јер за себе каже да је он сада „глава Цркве“. Другим речима, сам појам архиепископија и појам краљевина, не само у то доба, иду заједно, и један другог прате. Управо та идеја се, сада по први пут, у стварности и остварује у Србији. То је, између осталог и главни разлог

⁸⁸ О односу ктитор-игуман, видети расправу [21], [17].

⁸⁹ О томе видети [15].

сазива и одржавања овог конститутивног сабора. У току Свете Литургије која је служена у манастиру Жича у току одржавања сабора, на празник Духова „и у време када се освећује, узме к себи у свети олтар, у светињу над светињама, венцеименитог брата великог жупана Стефана ... и миром га помазавши, прогласи га за Богом самодржавног краља српског.“ [4]⁹⁰

Жички сабор је, дакле, завршна фаза у устројењу Српске архиепископије и одскачна даска за даља дешавања приликом ширења Црква у свим српским земљама, које су се протезале до Далмације. Јасно је да су се испунили и стекли сви канонско-правни услови да Црква у Србији на легалан начин буде уздигнута на степен Архиепископије и, као таква, заузме своје место у великој саборној породици правосавних помесних цркава. Један од битних канонских услова јесте да је потребно, за одржавање црквеног сабора на којем се бирају и хиротонишу нови епископи, да буду најмање четири епископа,⁹¹ односно, да постоје четири епископије. На простору Србије до Жичког сабора постоје три епископије. Свети Сава као архиепископ је, дакле, четврти епископ у новооснованој Жичкој архиепископији, што је довољно за нормално функционисање самосталне Цркве виђено из перспективе црквених правила или канона. Сходно црквеној пракси која постоји у Цркви од самог почетка, ако се догоди да један епископ умре, преостала тројица епископа саборно могу да изаберу четвртог и да га хиротонишу.⁹² Овде се има у виду, између осталог и 4. правило Првог васељенског сабора које јасно указује: „... нека се на сваки начин тројица сакупе на једно место.“ [28], [8] То потврђују и многи примери у дугој историји Цркве. Има се у виду пример Кипарске Цркве у V веку којом се бавио Трећи васељенски сабор у Ефесу 431. године. [20], [5], [2]⁹³ Смисао 8. правила овог сабора јесте да епископи у свакој области „сходно правилима Светих Отаца и старом обичају, чине сами собом хиротоније најпобожнијих епископа,,. С друге стране, први епископ у једној области био је дужан да помиње поглавара Цркве мајке на Светим Литургијама. Овога се, свакако, држао и Свети Сава. Ово наглашав и јеромонах

⁹⁰ Доментијан, 157: „И помаза га Духом Светим на краљевство да се зове самодржавни господин кир Стефан краљ свих српских и поморских земаља,,. Теодосије, 138. [30]

⁹¹ Први васељенски сабор, правило 4; Седми васељенски сабор, правило 3, и Картагинског сабора, правило 49. [35], [6]

⁹² Картагинског сабора, правило 99: „Нека се чува стара уредба да се мање од три епископа, као што је установљено, не могу сматрати довољним за постављање епископа.“ Види [34].

⁹³ „Аутокефалија значи признавање еклисиолошке пуноће једне помесне Цркве.“

Доментијан и каже да је то чињено у духу древне црквене праксе и свештеног поретка: „...и да самоосвећено буде отачаство његово као што је Божјом помоћи и самодржавно.” [4]

Када је у питању канонски легитимитет устројства архиепископије у Србији био је у том тренутку испуњен и други веома важан услов, а то је број епископија, односно број епископа у Србији. У Србији су постојале до тада три епископије са седиштем у: Расу, Липљану и Призрену. Свети Сава је, као што смо видели у Никеји хиротонисан као четврти епископ за Србију. Додуше, имена тројице епископа се не помињу у нашим савременим писаним изворима. Од наших домаћих истраживача који су се бавили проучавањем овог важног питања, можда је историјској истини најближе запажање Никанора Ружичића, [23] Радослава Грујића [7], [11] и Благоте Гардашевића. [6] Жички сабор је, како је већ поменуто, одржан у време празника Духова који се у Цркви од почетка слави као рођендан новозаветне Цркве Христове. У нашем случају, то је рођење Архиепископије у Србији и њено канонско устројство. Овим је Свети Сава са својом Црквом и верним народом само у дело спровео оно што је већ добијено и зачето у Никеји. Древне епископије као што су Рас – храм Светих Апостола Петра и Павла,⁹⁴ Липљан – храм Свете Богородице у Грачаници, а првобитно храм ранохришћанских мученика Флора и Лавра,⁹⁵ и Призрен – храм Свете Богородице Љевишке. Епископије су сада у Србији бројно увећане. Помињу се, поред наведених, и новоосноване: Хумска, Зетска, Жичка, Хвостанска, Будимљанска, Дабарска, Моравичка и Топличка. Са једанаест епископија, колико их сада има, Жичка архиепископија је постала једна од најсолиднијих самосталних цркава на Истоку у XIII веку, са тенденцијом територијалног и организационог проширења, а самим тим, и увећања броја епископија и црквених седишта која су, углавном, била у манастирима.

Свети Сава се непрекидно стара да у својој Цркви и народу буде одржана изворна чистота православне хришћанске вере. О томе најбоље сведочи његова беседа коју је одржао на поменутом сабору у манастиру Жичи. Он је, пре свега, добри пастир свог духовног стада. Требало је увек бити духовно будан и чувати веру од „безбожних јеретика”. [4] У својој архипастирској беседи, коју јеромонах Доментијан доноси у целини, Свети Сава себе види као наследника Светих Апостола, а самим тим и своју Цркву као Апостолску Цркву која у свему следује вери Светих Отаца и Светих

⁹⁴ О древном Расу као седишту епископа видети [14], [15], [3].

⁹⁵ О древној Улпијани, односно Липљану и Светом Флору и Лавру, видети [19].

седам Васељенских сабора, која је најбоље посведочена управо у одлукама седам Васељенских сабора. [9], [4], [13]⁹⁶ У току беседе три пута је прочитан Никео-цариградски Символ вере као основни критеријум ортодоксије, односно православности – чистоте изворне хришћанске вере. [30], [31] Требало у свештенству и верујућем народу учврстити православну веру, с једне стране, и с друге стране, потиснути постојеће и потенцијалне јереси и скретања у вери. Наши животописци помињу које су духовне недоумице тренутно постојале у нашем народу. Било је много некрштених, каже јеромонах Теодосије, и они су одмах крштавани. Он исто тако помиње присуство „латинске јереси“. И о њима је предузето духовно старање и брига: они нису крштавани, већ је над њима обављана Света тајна миропомазања. [30] Унутрашња духовна мисија коју наши писци посебно подвлаче и истичу тицала се и домаћег, породичног хришћанског живота, а он је почињао од Свете тајне венчања или брака. Сви који невенчано живе треба да приме Свету тајну брака. [4], [30] Циљ је да заживи хришћанска породица у којој се рађају духовно и телесно стасавају нови чланови Цркве као саборног Тела Христовог. На терену, пак, Свети Сава, поред епископа које поставља на чело новооснованих епископија, исто тако спроводи и унутрашњу црквену организацију. Наиме, поставља по областима, унутар епископија и протопопе, [4] који се директно, по упутству епископа, старају о подручном им свештенству и верном народу. То је унутрашња црквена и духовна организација која до тада у Србији није постојала. Сада је она неопходна ради успешније и сталне духовне, унутрашње мисије која треба да покрије сва насељена места у Србији, која нису смела остати без пажљивог духовног старања и бриге.

Треба, исто тако, рећи да је Свети Сава оснивајући и организујући Архиепископију у Србији, водио бригу да његова Црква постоји и функционише на саборни начин, као део „једне, Свете, саборне и апостолске Цркве... То је потпуна духовна зрелост која је и могла да даје и духовно зреле духовне плодове, што се одмах на делу и показивало. Оба животописца говоре, посебно то чини јеромонах Доментијан као савременик, очевидац и учесник, да Свети Сава путује по српским земљама ради утврђивања и учвршћивања вере. С друге стране, као архиепископ и црквени поглавар он „у дому Спасову, великој архиепископији, званој Жича,„ често одржава црквене саборе: „Често је сабирао свете и богомправедне саборе, ... и са епископима и преподобним оцима, обнављајући пречисту веру

⁹⁶ „...преблагі Бог...уздиже мене на ово свѣтѣлство хотећи да преко мене „испуни недостатке,, оцаца наших...”

Христову..." [4] Црквени сабори су, свакако, редовно оржавани и на њима су решавана сва црквена и духовна питања с којима су се у свакодневном животу суочавали. Дакле, ништа није било препуштено случају или пак само вољи неког појединца – саборно је све решавано.

На челу Цркве у Србији, како каже јеромонах Доментијан, Сава је био 14 година, [4] а када је хтео да се повуче, опет је сазвао црквени сабор: „... сабравши свети сабор, Богом изабране светитеље свога отачаства, и часне игумане и богоносне чрнце и христољубиви народ и богомислена чеда свога отачаства..." [4] Дакле, повлачење са трона архиепископа учињено је на црквеном сабору. Исти сабор је изабрао за новог архиепископа у Србији Арсенија. Духовно јединство и саборност Цркве доследно су чувани и неговани. За архиепископа Арсенија, каже се „...и постави га као архиепископа на своме престолу... предаде му сву власт даровану му над својим отачаством..." [4] Тако је настављен непрекинути континуиет постојања самосталне Цркве у Србији, која је део једне, свете, саборне и апостолске Цркве Христове. Духовни плодови које је остварио Свети Сава остали су као трајна вредност и, чак су умножавани у временима која су долазила. На добром темељу и здравом духовном корену израстала су нова духовна плодносна стабла.

У случају Српске Цркве чију духовну самосталност, у светлу јединства и саборности Цркве као тела Христовог, је створио Свети Сава који, с правом, има епитет равноапостолни, на делу, у пракси остварена је сва пуноћа духовног и црквеног живота. Црква војујућа на свом историјском путу у овом свету овакав какав јесте, ипак даје богате духовне плодове преображавајући овај свет и приводећи ка Царству Божијем. На примеру Српске Цркве, њен аутокефални статус, не случајно, поклапа се са настанком краљевине. [4], [27] Тако треба видети и разумети главно писано дело Светога Саве, Законоправило или Крмчију, која је настала у исто време. У домаћој науци је већ одавно утврђено да Законоправило на канонско-правним основама утврђује младу самодржавност у Србији, али исто тако и тек створену Архиепископију. [18] Дакле, краљевина, после владавине великих жупана, и аутокефалија – самостална Црква у Србији међусобно су комплементарни чиниоци (међусобно се допуњују) државне суверености или независности, и духовне пуноће, односно зрелости, како на унутрашњем, тако и на међународном плану. То, између осталог најбоље потврђује и поклапање титуле или звања српских владара, овога пута краља, и титуле црквених поглавара, односно архиепископа и патријарха. Наиме, Стефан је „краљ свих српских и поморских земаља“ а Свети Сава и

његови наследници су архиепископи, такође, свих српских и поморских земаља. [4]

Имајући све ово у виду, као и далекосежне последице које ће тек уследити, Жички црквено-народни сабор се може уврстити у помесне саборе за које знамо у периоду ране Цркве. То лепо констатује црквени песник у *Служби Светоме Сави*. Тако се у стихири изражава похвала „*Сави свештеном, којим православља веру истиниту познасмо.*” [29] У похвалној химни писац Службе још исказује похвалу Светитељу за духовно просветљење које је даровао целом народу. Додаје и то да смо захваљујући њему постали „христоимени људи„. Али је заслуга истог Светитеља Саве „*што цара венчавамо и светитеље посвећујемо.*” [29] Овде писац Службе, свакако, мисли да од времена Жичког сабора у Србији се од стране самосталних црквених поглавара крунишу владари. То је, несумњиво и, пре свега, заслуга и дело Светога Саве. Пуноћу духовног и црквеног живота чини, пре свега, чистота православне хришћанске вере за коју се Свети Сава и највише залаже. Зато на Жичком сабору средишње место заузима Савина беседа о правој вери коју је изговорио. Ова беседа је срочена у духу древних исповедања православне вере која се могу наћи у документима Васељенских сабора. У древној Цркви још је била пракса да сваки новоизабрани и хиротонисани Епископ произноси исповедање вере и које су, исповедање, слали у писменом виду поглаварима самосталних помесних Цркава као знак духовног јединства и саборности Цркве. У Савиној беседи изговореној у манастиру Жичи лако се може пратити непрекинути континуитет Цркве од времена Светих Апостола. Посебно се указује на чистоту вере, и на увек могуће опасности од јереси и раскола унутар Цркве. Свети Сава, на неки начин, овом својом беседом хоће да изврши „*обновљење свете, истините, божанствене вере,*” како су то у старини чинили Свети Оци, и посебно истиче значај Никеоцариградског симбола вере, чак га три пута понавља. Родитељски и снисходљиво Сава позива на покајање све оне који су „*обузети нечисти учењем.*” [30] Посебно наглашава темељна начела православне хришћанске вере: Крст, Свете иконе, Свете тајне – посебно Свето причешће. Међу присутнима је било и оних „*који су исповедили јерес.*” Такве је „*задржао са собом код цркве и насамо их тачно испита.*” [30] Писац ових догађаја такође помиње „*крштене у латинској јереси.*” Њима Свети Сава саветује да се одрекну јереси, а када то учине, нису поново крштавани већ су само примали Свету тајну миропомазања, и тако су примани у пуноћу православне хришћанске заједнице. Свети Сава, исто тако, у својој беседи помиње и старање о онима који невенчано живе. Упућује их, пастирски, да се венчају, иако су у поодмаклим годинама и имају одраслу децу. [30]

Имајући у виду све што је учинио и како је учинио Свети Сава, сасвим је разумљиво да је у потоњој, не само нашој црквеној историји, створен и одговарајући култ, односно поштовање Светог Саве као равног Апостолима. То се најбоље види у Служби Светога Саве која се служи на дан његовог годишњег спомена. Он је „љубитељ Отаџбине“ јер је „запарложену земљу срца свог народа речима својим обрадио“.⁹⁷ Заслужан је јер смо „постали христоименити људи, јер цареви венчавамо и светитеље-епископе посвећујемо“.⁹⁸ Писац Службе Светог Саву види и као великог хришћанског државника и Апостола истовремено, јер, „следејући Божанским законима ти си законодавац постао и архијереј богоносни, и правило најпоузданије...“ Свој народ у његову Цркву везује за Исток: „Веће си тражио и боље желео и зато си до Јерусалима, Египта и Синаја дошао, и све пустињаке посетио, и њиховим си молитвама твоју Отаџбину обогатио.“⁹⁹ Његово равноапостолно и мисионарско дело је без премца у дотадашњој нашој историји, јер писац Службе наставља: „Цркву си Богу и Спасу у Отаџбини својој подигао, и њој си оче првопрестпни да будеш равноапостолни учитељ од Христа удостојен...“ Зато га као таквог прославља и Отаџбина која га је одгајила и Црква као духовна мати.¹⁰⁰

ЗАКЉУЧАК

У овом истраживању, на основу историјске методологије, разматра се кључно дело и улога Светог Саве у стицању аутокефалије – духовне зрелости, односно самосталности Цркве у Србији која тим чином истовремено постаје и краљевина. Све што је Свети Сава тада учинио било је строго у духу Предања и вековима уназад осмишљене црквене праксе: аутокефалија је добијена од Цариградске патријаршије као Мајке Цркве. Жички помесни сабор 1220. године само у дело и практично остварује црквену самосталност избором и хиротонијом нових епископа. Сабор, по угледу на древне помесне саборе, истовремено инсистира на очувању чистоте предањске православне хришћанске вере која сада још више обавезује нову самосталну помесну Цркву у великој породици Васељенске Цркве. На овај начин се још једном истиче, како сама самосталност, тако, и још више црквено, саборно јединство. Потоња историја Цркве у српским земљама, све до данас, показате и само потврдити да је дело Светог Саве

⁹⁷ Служба Светом Сави, Мало вечерње, стихире на Господи возвах...

⁹⁸ Исто, Велико вечерње – Стиховње стихире.

⁹⁹ Исто, Јутрење – Канон, песма шеста.

¹⁰⁰ Исто, Икос шесте песме Канона на Јутрењу.

учињено 1219. године било изворно јеванђелско, предањско и спасоносно, не само за наш народ и његову Цркву, већ и за Васељенску Цркву у целини.

SUMMARY

Acquiring the status of autocephaly Church in Serbian lands at the beginning of the 13th century is the result of, among other things, favorable historical and Church circumstances which were acquired at the time. They are multiple and are reduced to the objective circumstances in which was a Serbian state. The Serbian Church was in favorable conditions that were present canonical act and gave legal legitimacy which will be confirmed in the future life of Serbian people and of SOC to this day. Based on historical sources, it is possible at least in outline to reconstruct how to autocephaly Church in Serbia has been, how it is in practice carried out, and realized, and which are the main carriers of this very large and important event on the historical path of Serbian Church and nation. In the study, based on primary sources, the elderly and the most recent literature, mainly in the field of Church history and Canon law, considers a key role and work of St. Sava in acquiring autocephaly - spiritual maturity or independence of the Church in Serbia. The study explains that St. Sava did everything strictly in the spirit of Tradition and Church law: autocephaly is obtained from the Patriarchate of Constantinople as the Mother Church. Local Council of Žiža in 1220 was also witness of the traditional level of Church law: the church independent gave the selection and ordination of new bishops. Council, modeled on ancient local Councils, at the same time insisting on preserving the purity of the traditional Orthodox Christian faith, which is now even more undertakes a new independent local Church in the great family of the Ecumenical Church. In this way, once again highlights how it was own independence, so the more the Church, Orthodox unity. The subsequent history of the Church in Serbian lands, to this day, and show only confirmation that the work of St. Sava done in 1219, was originally Evangelical and Traditional not only for Serbian nation and the Church, but also for the universal Church as a whole.

REFERENCES

1. BLAGOJEVIĆ, M. 1999. *The Lexicon of the Serbian Middle Ages*. Belgrade, 1999. /БЛАГОЈЕВИЋ, М. *Лексикон српског средњег века*. Београд, 1999./
2. BRIJA, J. 1999. *Dictionary of Orthodox Theology*. Mitrofan (KODIC), Bishop (trans). Belgrade : Hilandar Fund at the Faculty of Theology SOC, 1999. /БРИЈА, Ј. 1999. *Речник православне теологије*. Митрофан (КОДИЋ),

- епископ (прев.). Београд : Хиландарски фонд при Богословском факултету СПЦ, 1999./
3. ĆIRKOVIĆ, S. 1969. Orthodox Serbian Church in the Medieval Serbian State, Memorial to the 750th Anniversary of Autocephaly. Belgrade, 1969. /ЋИРКОВИЋ, С. 1969. Православна Српска црква у средњовековној српској држави, Споменица о 750 годишњици аутокефалије. Београд, 1969./
 4. DOMENTIAN. 1938. *Lives of Saint Sava and Saint Simeon*. MIRKOVIĆ, L. (ed.). Belgrade, 1938. /ДОМЕНТИЈАН. 1938. Животи Светога Саве и Светога Симеона. МИРКОВИЋ, Л. (ед.). Београд, 1938./
 5. FIDAS, V. 2001. *Canon Law*. IGNJATOVIĆ, I. (trans.). Belgrade, 2001. /ФИДАС, В. 2001. Канонско право. ИГЊАТОВИЋ, И. (прев.). Београд, 2001./
 6. GARDASEVIĆ, B. 1977. The canonicity of the acquisition of the autocephaly of the Serbian Church in 1219. In *Sveti Sava - Memorial on the 800th anniversary of his birth 1175-1975*. Belgrade : Edition of the Holy Synod of Bishops of the Serbian Orthodox Church, 1977. /ГАРДАШЕВИЋ, Б. 1977. Каноничност стицања аутокефалности Српске Цркве 1219. године. Ин Свети Сава – Споменица поводом 800 годишњице рођења 1175-1975. Београд : Издање Светог Архијерејског Синода Српске Православне цркве, 1977./
 7. GRUJIĆ, R. 1932. *Diocesan estates in medieval Serbia*. Belgrade, 1932. /ГРУЈИЋ, Р. 1932. Епархијска властелинства у средњовековној Србији. Београд, 1932./
 8. HUILLIER, P. L. 2000. *The Church of the ancient councils*. New York, 2000.
 9. IRENAEUS OF LYON, saint. *Against Heresy 4*. /ИРИНЕЈ ЛИОНСКИ, свети. Против јереси 4./
 10. JANKOVIĆ, M. 1979. Dioceses of the Serbian Church in 1220. In NEMANJIC, S. 1979. *The Saint Sava : History and Tradition*. Belgrade, 1979. p. 73-84. /ЈАНКОВИЋ, М. 1979. Епископије Српске Цркве 1220. године. Ин НЕМАЊИЋ, С. 1979. Свети Сава : историја и предање. Београд, 1979. с. 73-84./
 11. JANKOVIĆ, M. 1985. Dioceses and Metropolitanates of the Serbian Church in the Middle Ages. Belgrade, 1985. /ЈАНКОВИЋ, М. 1985. Епископије и митрополије Српске цркве у средњем веку. Београд, 1985./
 12. JANKOVIĆ, M. 1999. *The Lexicon of the Serbian Middle Ages*. ĆIRKOVIĆ, S. - MIHALJŠIĆ, R. (eds.). Belgrade, 1999. /ЈАНКОВИЋ, М. 1999. Лексикон српског средњег века. ЋИРКОВИЋ, С. - МИХАЉЧИЋ, Р. (ур.). Београд, 1999./

13. JEVTIĆ, A. 1995. *Saint Sava's Word on True Faith: Saint Sava*. MILOVANović, K. - KALEZIC, D. (eds.). Belgrade, 1995. /ЈЕВТИЋ, А. 1995. *Беседа Светог Саве о правој вери* : Свети Сава. МИЛОВАНОВИЋ, К. - КАЛЕЗИЋ, Д. (ур.). Београд, 1995./
14. KALIC, J. 1979. Ecclesiastical Opportunities in Serbian Countries until the Creation of the Archdiocese in 1219. In NEMANJIC, S. 1979. *The Saint Sava : History and Tradition*. Belgrade, 1979. p. 32-48. /КАЛИЋ, Ј. 1979. Црквене прилике у српским земљама до стварања Архиепископије 1219. Године. Ин НЕМАЊИЋ, С. 1979. *Свети Сава : историја и предање*. Београд, 1979. с. 32-48./
15. KALIC, J. 2013. Episcopal cities in Serbia in the Middle Ages. In *Proceedings of the Byzantine Institute*. Belgrade : Byzantological Institute of SANU, 2013, issue 50/1, p. 433-477. /КАЛИЋ, Ј. 2013. Епископски градови у Србији у средњем веку. Ин *Зборник радова Византолошког института*. Београд : Византолошки институт САНУ, 2013, issue 50/1, с. 433-477./
16. NOVAKOVIĆ, S. 1912. *Legal monuments of the Serbian states of the Middle Ages*. Belgrade, 1912. /НОВАКОВИЋ, С. 1912. *Законски споменици српских држава средњег века*. Београд, 1912./
17. PETROVIĆ, M. 1986. *Studenitsa Typic and Independence of the Serbian Church*. Gornji Milanovac, 1986. /ПЕТРОВИЋ, М. 1986. *Студенички типик и самосталност Српске Цркве*. Горњи Милановац, 1986./
18. PETROVIĆ, M. 2004. *The Law of Saint Sava in Serbian and Serbian 1. Monastery of Zica*, 2004. /ПЕТРОВИЋ, М. 2004. *Законоправило Светог Саве на српскословенском и српском језику 1. Манастир Жича*, 2004./
19. ПОРОВИЋ, Р. 2004. *Christianity on the soil of eastern Illyria before the settlement of the Slavs*. Belgrade, 2004. /ПОПОВИЋ, Р. 2004. *Хришћанство на тлу источног Илирика пре досељења Словена*. Београд, 2004./
20. ПОРОВИЋ, Р. 2012. *Ecumenical Councils - First, Second, Third and Fourth - Selected Documents*. Belgrade, 2012. ISBN 978-86-86805-51-5. /ПОПОВИЋ, Р. 2012. *Васељенски сабори - први, други, трећи и четврти - одабрана документа*. Београд, 2012. ISBN 978-86-86805-51-5./
21. ПОРОВИЋ, Р. 2016. Ktitor and Abbot according to Typikons of Hilandar and Studenica. In MAKSIMOVIC, Lj. - VUKASINOVIC, V. (eds.). *Studenica monastery – 700 years of the King's Church*. Belgrade : Serbian Academy of Sciences and Arts, 2016. p. 113-122. /ПОПОВИЋ, Р. 2016. Ктитор и игуман према Хиландарском и Студеничком типикју. Ин МАКСИМОВИЋ, Љ.

- ВУКАШИНОВИЋ, В. (ред.). *Манастир Студеница – 700 година Краљеве цркве*. Београд : Српска академија наука и уметности, 2016. с. 113-122./
22. RADOJČIĆ, N. 1940. *Serbian state assemblies*. Belgrade, 1940. /РАДОЈЧИЋ, Н. 1940. *Српски државни сабори*. Београд, 1940./
 23. RUŽIČIĆ, N. 1892. *History of the Serbian Church 2*. Belgrade, 1892. /РУЖИЧИЋ, Н. 1892. *Историја Српске Цркве 2*. Београд, 1892./
 24. SINDIK, D. 1963-1965. One or two Zice Charter. In *Historical Journal*. Belgrade, 1963-1965, 14-15. /СИНДИК, Д. 1963-1965. Једна или две Жичке повеље. Ин *Историјски часопис*. Београд, 1963-1965, 14-15./
 25. SOLOVJEV, A. 1926. *Selected Monuments of Serbian Law*. Belgrade, 1926. /СОЛОВЈЕВ, А. 1926. *Одабрани споменици српског права*. Београд, 1926./
 26. STEFAN THE FIRST CROWNED, Serbian king. 1988. *Collected Writings*. JUHAS-GEORGIJEVSKA, Lj. (ed.). Belgrade, 1988. /СТЕФАН ПРВОВЕНЧАНИ, српски краљ. 1988. *Сабрани списи*. ЈУХАС-ГЕОРГИЈЕВСКА, Љ. (прир.). Београд, 1988./
 27. TARANOVSKI, T. 2002. *History of Serbian Law in Nemanjic Serbia*. Belgrade, 2002. /ТАРАНОВСКИ, Т. 2002. *Историја српског права у Немањинској Србији*. Београд, 2002./
 28. *The sacred canons of the Church*. ATHANASIUS, bishop (trans.). Belgrade, 2005. /Свештени канони Цркве. АТАНАСИЈЕ, епископ (прев.). Београд, 2005./
 29. THEODOSIES. 1987. Service to Saint Sava. In TRIFUNOVIC, Đ. (ed.). BOGDANOVIĆ, D. (trans). *Srbljak. Services. The canons. Akathists*. Belgrade : Serbian Literary Association, 1987. /ТЕОДОСИЈЕ. 1987. Служба Светоме Сави. Ин ТРИФУНОВИЋ, Ђ. (прир.). БОГДАНОВИЋ, Д. (прев.). *Србљак. Службе. Канони. Акатисти*. Београд : Српска књижевна задруга, 1987./
 30. THEODOSIES. 1992. *Life of Saint Sava*. Belgrade : Serbian Literary Association, 1992. /ТЕОДОСИЈЕ. 1992. *Житије Светог Саве*. Београд : Српска књижевна задруга, 1992./
 31. TOMASOVIĆ, M. 2017. *The Symbol of Faith - An Interpretation of the Nicene-Constantinople Symbol of Faith*. Foca, 2017. /ТОМАСОВИЋ, М. 2017. *Символ вере – тумачење Никео-цариградског Символа вере*. Фоча, 2017./
 32. TROICKI, S. V. 1933. *The Essence and Factors of Autocephaly*. Belgrade, 1933. /ТРОЈИЦКИ, С. В. 1933. *Суштина и фактори аутокефалије*. Београд, 1933./

33. TROJICKI, S. V. 2008. *Selected Studies in Church Law*. POPOVIĆ, R. (ed.). Belgrade, 2008. /ТРОЈИЦКИ, С. В. 2008. *Изабране студије из црквеног права*. ПОПОВИЋ, Р. (ур.). Београд, 2008.
34. TROJICKI, S. V. 2011. *Church Law*. MITROVIĆ, D. M. (ed.). Belgrade: World Legal Heritage Library, 2011. /ТРОЈИЦКИ, С. В. 2011. *Црквено право*. МИТРОВИЋ, Д. М. (ред.). Београд : Библиотека Светска правна баштина, 2011./
35. TSYPIN, V. A. 1994. *Church Law : Lecture Course*. Moscow : Round table on religious education in Rus. Orthodox church, 1994. /ЦЫПИН, В. А. 1994. *Церковное право : Курс лекций*. Москва : Круглый стол по религиозному образованию в Рус. Правосл. церкви, 1994.
36. VON MIKLOSICH, Franz (edit.). 1864. *Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii*. 13. Graz, 1864.

AUTOCEPHALY OF SERBIAN ORTHODOX CHURCH AND CONSEQUENTIES OF THE LOCAL COUNCIL IN MONASTERY OF ZICHA (1219/1220)

Radomir POPOVIC, professor, Faculty of Orthodox Theology, University of Belgrade, Mije Kovacevića 116, 11060 Belgrade, Republic of Serbia, radomir.popovic@live.com, 00381112762732

Abstract

This research examines the role of Saint Sava in the acquisition of the Church's autocephaly in Serbia, based on sources. Everything that saint Sava did in 1219 was in the spirit of Tradition and centuries-old ecclesiastical practice: autocephalia was obtained from the Patriarchate of Constantinople as Mother Church. The Zica City Council in 1220 only works and practically realizes ecclesiastical independence by the election and consecration of new bishops, which will result in the creation of new dioceses and the expansion of the Serbian Orthodox Church.

Keywords

Serbian Orthodox Church, Saint Sava, Domentian, Theodosius, Council in Zica (1220)